

УКРАЇНСЬКІ ДИТЯЧІ ПРІЗВИСЬКА

Спеціальних праць, присвячених виявленню номенклатури, мотиваційної бази та структури прізвиськ в українському мовознавстві майже немає. Тут можна назвати лише праці В. Охрімовича, В. Яструбова, І. Ковалика, П. Чучки, Г. Бучко, М. Лесюка та інших.

Процес творення неофіційних назв не припинився і на сьогодні. Різноманітність народних прізвиськ, як зазначає М. Лесюк, свідчить про велику словоутворювальну фантазію народу, про лексичне багатство мови, величезні потенційні можливості антропонімійної системи тієї чи іншої мови.¹

У даній праці простежується проблема вивчення шкільних прізвиськ, зібраних у середніх школах Львівщини.

Шкільні прізвиська – це прізвиська, *“які приклеюють школярі своїм однокласникам і вчителям..., умовний знак маленької корпорації”*,² по-іншому, *“прізвиська індивідуального мовлення”*.³

Дослідження проводилося за допомогою анкетування.

У результаті роботи над зібраним матеріалом були зроблені такі висновки.

До питання про класифікацію прізвиськ

Найбільш оптимальним є поділ прізвиськ на три типи: прізвиська антропонімійного походження; прізвиська, які містять у собі характеристику носія; прізвиська, які мають інформацію про носія, окрім його зовнішньої характеристики.

Шкільні прізвиська класифікуємо на відпрізвищеві, відіменні та прізвиська, які характеризують зовнішність.

Прізвиська за зовнішністю є найрізноманітнішими в лексико-семантичному відношенні. Такі прізвиська виникають у результаті найдоступнішої для спостереження об'єктивації.⁴

Зібраний матеріал можна розділити на 5 основних підгруп.

1. Прізвиська, які вказують на зовнішність у загальному: *Кабель* (худий високий хлопець), *Панянка* (жіноча зовнішність у хлопчика), *Спляча красуня* (у дівчинки завжди сонний вигляд).
2. Прізвиська, які характеризують носія за окремими деталями одягу, взуття, аксесуарами: *Очкарик*, *Сорок другий розтоптаний* (хлопець носить великий розмір взуття).
3. Прізвиська, які вказують на особливості ходи, постави: *Дідусь* (сутулиться); *Качка*, *Качур* (ходить гойдаючись), *Слон* (важка незграбна хода).
4. Прізвиська, які вказують на ріст та особливості тілобудови: *Булька* (маленька дівчина), *Драбина* (висока людина), *Карлик* (маленького росту), *Пончик* (повновидий), *Страус* (високий хлопчик).
5. Прізвиська, які вказують на особливості окремих частин тіла: на пігментацію – *Помідор* (рижий хлопчик), *Рижка* (рижоволоса дівчинка), *Сонечко* (у хлопчика веснянки); на форму та величину – *Баняк* (велика голова), *Бобер* (у хлопчика великі зуби), *Китасець* (маленькі очі), *Чебурашка* (у хлопчика великі вуха); на недоліки, пов'язані з відсутністю елементів зовнішності, – *Жмурик* (у хлопчика поганий зір, він постійно жмуриє очі), *Лисий* (стрижеться налісо).

Дуже часто прізвишком стає апелятив, який називає зовнішні ознаки і використовує ті ж диференційні ознаки, які входять в лексичне значення апелятива.⁵ *Беззубий*, *Жирний*, *Карлик*, *Короткий*.

Виділяємо прізвиська, які характеризують людину з точки зору того, чим вона володіє (машина, собака, квартира, мотоцикл тощо): є машина – *Бімер* (має БМВ), *Дизель*; є мотоцикл – *Ява*. Або характеризують людину з точки зору її віку, року народження: наймолодший син у сім'ї – *Синок*; найстарший учень у класі – *Дядько*. Або з точки зору її улюблених слів, фраз: сказав, що хоче бути міліціонером, – *Мент*; сказав, що буде прокурором, – *Прокурор*.

Є прізвиська, утворені в результаті помилок у вимові (написанні) власного імені носія. Такі прізвиська Є. Виборнова зараховує до перехідних між групою прізвиस्क антропонімічного походження і “випадковими” прізвисками: *Дмитрик* – *Дмитлік*, *Олег* – *Вольо*.

Серед шкільних прізвиськ зустрічаються антропоніми, які позитивно сприймаються самим носієм: якщо сильний – *Тайсон*; добре грає у футбол – *Марadona*; грає на баяні – *Баянович*.

Ось прізвиська, які характеризують поведінку (звички, властивості характеру): хитра дівчина – *Лисиця*; завжди їсть шоколадний батончик “Марс” – *Марс*. А ось прізвиська – імена героїв відомих фільмів, книг, серіалів, які дані носіям через зовнішню схожість: *Віцин*, *Есмеральда*, *Ізаура*, *Вероніка Кастро*, *Мадонна*, *Нікіта*.

Зустрічаються колективні прізвиська, які об’єднують одним словом декількох людей: двоє високих дівчат – *Топ-моделі*; дуже схожі хлопці – *Близнюки*; хлопці, які займаються боксом, – *Клички*.

До питання про основний спосіб утворення відпрізвиськових прізвиськ

На думку Н.Н. Ушакова, “основним способом утворення прізвиськ є ономізація апелятива і трансономізація. Для прізвиськ у таких випадках використовують уже існуюче слово, а звуковий склад прізвиська чи імені дає поштовх для асоціацій, служить базою для пошуків прізвиськового імені.”⁶

Серед прізвиськ школярів є багато таких, які утворені за допомогою усічення, яке співпадає з морфемними межами. Такі утворення є найпростішими, вони не входять у словниковий запас школярів. Наприклад: *Баранович* – *Баран*; *Борисюк* – *Борис*; *Герасимчук* – *Гера*; *Іванчук* – *Іван*; *Ковальчук* – *Коваль*; *Левенець* – *Лев*; *Левусь* – *Лев*; *Місюк* – *Місь*; *Пилипів* – *Пилип*; *Проців* – *Проць*; *Сидлярук* – *Сидля*; *Чіпак* – *Чіп*; *Шурко* – *Щур*.

Існують “ланцюги” із прізвиськ, першопризвиськ і прізвиськ одночасно, що є свідченням зворотної деривації в утворенні прізвиськових імен. У школах зафіксовані такі “ланцюги”: *Бородай* – *Бородатий* – *Борода*, *Дячук* – *Дячок* – *Дяк*, *Стецишин* – *Стець* – *Стецько*, *Твердохліб* – *Твердохлібний* – *Твердий*.

До питання про вторинні прізвиська

Прізвиська, створені учнями як своєрідний пароль у конкретній групі людей, використовують у процесі спілкування декілька функцій: комунікативну, номінативну, оцінну.⁷

Моделі утворення варіантів прізвиськ:

1. Прізвиська, утворені по моделі по батькові – *Миколенко* – *Микола Миколович*, *Михайлів* – *Місько* – *Місьович*.

2. Прізвисько як варіант першопрізвиська – домашнього імені – *Грицьків* – *Гриць* – *Гринько*.
3. Прізвиська, утворені за допомогою суфіксів – *Засць* – *Зайчик*, *Огурок* – *Огурчик*, *Чиж* – *Чижик*.

Такі прізвиська вторинні і утворюються шляхом різноманітних асоціацій із звуковим складом першопрізвиська чи самого прізвища.⁸

В асоціативних прізвиських немає семантичної близькості з початковими утвореннями. Так, серед школярів є популярними:

- Назви предметів та явищ матеріальної культури – *Демид* – *Демідрол*, *Масник* – *М'ясорубка*, *Панчишин* – *Парацетамол*.
- Назви птахів, риб, тварин – *Карасій* – *Карась*, *Павлина* – *Павлин*.

Відіменні прізвиська

За класифікацією Н.Н. Ушакова, відіменні прізвиська, зібрані у Львівській області, можна розділити на такі групи:

- ім'я із антропонімікону іншої мови – *Андрій* – *Анджей*, *Іван* – *Янко*, *Іванка* – *Янка*, *Михайло* – *Мішель*, *Петро* – *Пітер*, *Степан* – *Стівен*;
- моделі по батькові та слова на зразок російського “братан” – *Олекса* – *Олексич*, *Володя* – *Вован*;
- інше ім'я в межах того самого іменника – *Володимир* – *Юзюня*, *Володя* – *Владзьо*, *Катя* – *Каська*, *Марія* – *Марень*, *Марія* – *Маріша*, *Слава* – *Сява*;
- клички тварин – *Артур* – *Арчі*;
- варіанти імен із суфіксом -ік, -ок, -чик – *Богдан* – *Бодік*, *Володя* – *Вовік*, *Володя* – *Вовчик*, *Маркіян* – *Марік*, *Назар* – *Назік*, *Павло* – *Пашок*, *Роман* – *Ромік*, *Саша* – *Сашок*, *Юрій* – *Юрік*;
- прізвиська, створені по дитячій моделі, а також інші модифікації імені – *Микола* – *Кока*, *Софія* – *Софа*, *Юрій* – *Юрань*;
- імена, прізвища письменників, героїв популярних книг, фільмів – *Альдикевич* – *Аладін*.

Нечасто зустрічаються прізвиська, утворені на основі ініціалів носіїв: *Василь Васильович* – *В²*, *Олійник Олег Назарович* – *ООН*, *Чучук Ігор Павлович* – *ЧПІ*.

Отже, сучасні шкільні прізвиська – це жива категорія мови, яка реагує на зміни в розвитку мови, що відображаються в нових моделях утворення прізвиस्क.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Лесюк М. Прізвиська жителів гуцульських сіл // *Przezwiseka i przydomki w jezykach slowianskich.* – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skladowskiej, 1998. – С. 227–240.
2. Никонов В.А. Имя и общество. – М., 1974. – С. 22.
3. Выборновая Э. Современные школьные прозвища // *Przezwiseka i przydomki w jezykach slowianskich.* – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skladowskiej, 1999. – С. 283-295.
4. Никулина З.П. Из наблюдений над группой прозвищ по внешнему признаку // *Имя нарицательное и собственное.* – М.: Наука, 1978. – С. 173–179.
5. Там само, с. 177.
6. Ушаков Н.Н. Прозвища и личные неофициальные имена (к вопросу о границах прозвища) // *Имя нарицательное и собственное.* – М.: Наука, 1978. – С. 160.
7. Див. пос. 3, с. 291.
8. Там само, с. 192.